

ПРАКТИКА ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ У ФРН ТА В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В.А. Гаманюк, доктор педагогічних наук

У статті розглядаються пропозиції щодо приведення у відповідність системи іншомовної освіти у ФРН та в Україні з огляду на інтеграційні процеси у освітній сфері, нові мовно-політичні та суспільні виклики та індивідуальні потреби населення. У центрі уваги фактори впливу на іншомовну пропозицію у системі освіти, орієнтація на формування часткових компетенцій та особливості іншомовної підготовки в умовах багатомовності.

Іншомовна освіта, мовна освіта, друга мова, мова походження, багатомовність, часткова компетенція.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нове соціальне замовлення суспільства щодо навчання іноземних мов як засобу міжкультурної комунікації, формування особистості, готової до міжнаціонального спілкування, знайшло своє відображення у культурній політиці Ради Європи та в концепціях навчання іноземних мов. Зміни, що відбуваються в Україні, перетворюють її на відкрите суспільство, а це впливає на поступову зміну соціального статусу іноземних мов. Мови стали складовою професійної компетентності спеціалістів всіх рівнів і сфер. Тож, система освіти має адекватно реагувати на ці зміни, і, враховуючи новий соціальний контекст вивчення іноземних мов, приводити у відповідність новим вимогам структуру, зміст, форми та методи іншомовної підготовки на всіх рівнях – від школи до підвищення кваліфікації.

Мета статті – вивчити пропозиції щодо приведення у відповідність системи навчання іноземних мов у ФРН та Україні з огляду на інтеграційні процеси у освітній сфері, нові мовно-політичні та суспільні запити, а також індивідуальні потреби населення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемами навчання іноземних мов займалися провідні фахівці ФРН, серед яких слід назвати насамперед Г.-Ю. Крумма, Г. Нойнера, Б. Хуфайзен; на пострадянському просторі ґрунтовні дослідження проведені А. Л. Бердичевським, М. І. Тадеєвою, М. І. Пархомчук. Системних досліджень з проблем іншомовної освіти України не проводилося, але окремі її аспекти є предметом аналізу О.Коваленко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік провідних (світових) мов у світі змінюється під тиском історичних подій та змін у суспільно-політичному житті глобалізованого світу. Він не є постійним і визначається потребами та викликами епохи. Очевидним сьогодні є прагматичний аспект використання мов та відповідно розподіл функцій кожної з

них. Так, англійська є мовою професійного, бізнесового та наукового спілкування, французька і німецька зберігають за собою місце мов культури, зважаючи на творчий доробок їх представників. Аналіз документів ЄС, відповідальних за цю сферу органів керівництва Німеччини та і згідно проекту Концепції мовної освіти в Україні від 2011 року мета навчання іноземних мов полягає у тому, щоб «кожен мешканець Європи був багатомовним» [3, с.1], тож саме на це спрямовують сьогодні зусилля і теоретики, і практики у сфері іншомовної освіти.

Цікавим з точки зору аналізу ситуації навколо багатомовності та вивчення іноземних мов у європейських країнах є дослідження А. Л. Бердичевського. Дослідник, аналізуючи ситуацію у країнах ЄС з вивченням російської мови, робить висновки стосовно багатьох позицій та аспектів, які торкаються проблем іншомовної освіти взагалі. Багатомовність є ознакою сучасної Європи, а вивчення іноземних мов обумовлено не тільки економічними причинами, не тільки бажанням досягти успіху у навчанні та зробити кар'єру. Іноземні мови сьогодні – показник загального, політичного і культурного розвитку. Важливим є питання вибору першої іноземної мови, і на нього впливають в першу чергу особистісні мотиви, але суттєву роль відіграють також і економічний розвиток країни, міжнародні зв'язки потенціальних роботодавців та розмір оплати праці. А. Л. Бердичевський називає два типи мотивації для вивчення іноземних мов: конкретну, яка пов'язується з інструментальною функцією мови, та універсальну, яка має більш широкий спектр дії. Крім того, науковець розрізняє зовнішню та внутрішню мотивацію. Серед факторів зовнішньої мотивації він називає:

- розповсюдженість мови, її статус у світі;
- рівень розвитку культури цією мовою та бажання залучитися до її надбань;
- «естетична цінність» самої мови, її звучання;
- фактори суб'єктивно-психологічної природи, сприйняття мови як «легкої», або «важкої» для вивчення;
- перспективи/необхідність практичного використання іноземної мови у професійній діяльності або приватній сфері [1].

Погоджуючись з названими вище факторами, слід було б додати ще й фактор наявності у іншомовній пропозиції навчального закладу, в першу чергу у школах, тих чи інших мов, популяризацію та паритетне представлення мов у навчальних закладах різного рівня; наявність/ відсутність навчальних матеріалів та їх доступність; наявність/відсутність педагогічних кадрів, які могли б забезпечити навчальний процес.

Перший фактор є дуже суттєвим з огляду на наявність так званих «ринкових мов» та «мов маркетингу» (Marktsprachen, Sprachen mit Marketing-Wert). Ринкові мови – це мови, які з точки зору їх культурної вартості однакові, а з точки зору їх маркетингового потенціалу різняться. Будь-яка ринкова мова стає мовою маркетингу за умов: використання в статусі єдиної офіційної мови, що проводить активну економічну політику; якщо вона є мовою спілкування у декількох країнах; є мовою публікацій науково-технічної літератури та документації; є робочою мовою спілкування у економічній, науковій та техніч-

ній сфері. До таких належать англійська, німецька, французька, іспанська, португальська та російська мова. Перспективи отримати статус мови маркетингу сьогодні мають китайська та японська, як мови країн, що інтенсивно розвиваються. Але, зважаючи на поширеність та економічний і науково-технічний потенціал англійської мови, саме вона залишається *lingua franca* сучасності, потроху витісняючи з обігу у різних сферах інші мови, тим самим знижуючи попит на них, що одразу позначається на іншомовній пропозиції у закладах освіти.

Бажання залучитися до надбань культурної спадщини обраною іноземною мовою є не настільки вагомим фактором, і спонукає до вивчення мов значно рідше. Що стосується привабливості мови з позицій її звучання, то на наш погляд, більш дієвими у цьому випадку є мода, яка визначається представниками поп-культури, кіно, спорту. Так, у 80-ті роки популярною стала італійська мова (популярність італійської естради), у 90-ті – іспанська (поява латиноамериканських серіалів), на початку ХХ століття – німецька (злет групи Tokio Hotel).

Наступний фактор, легкість/складність мови, є дуже суб'єктивним і спрацьовує лише у тому випадку, якщо не спрацьовують прагматичні підходи до вибору іноземної мови.

Одним з найважливіших зовнішніх мотивів вивчення іноземної мови є практичні потреби людини. Цей фактор є дуже дієвим, особливо якщо мова йде про професійне майбутнє.

Мотивація підтримується також і місцем обраної іноземної мови у системі освіти. У більшості шкіл України, як і інших країн, першою мовою пропонується англійська. Інші мови, серед яких є німецька, французька та іспанська представлені значно менше, хоча, зважаючи на присутність значної кількості представництв німецьких, австрійських, швейцарських, французьких фірм, логічно було б пропонувати для вивчення названі мови у школах та вищих навчальних закладах.

Науковці, а серед них є представники різних країн (А. Л. Бердичевський, Г.-Ю. Крумм, Б. Хуфайзен), вважають, що покращити ситуацію з мовною освітою можна лише шляхом її реформування. Її основними напрямками вважаються: раннє навчання мовам; використання іноземної мови як засобу навчання (білінгвальне, іммерсійне навчання) з одночасним скороченням часу на традиційні курси мови; вивчення іноземної мови на основі модульного навчання (Г.-Ю. Крумм), при цьому вивчаються не всі аспекти мови, а тільки визначені заздалегідь для досягнення певної мети, для окремої сфери використання, з прагматичної точки зору; застосування інтенсивних та екстенсивних фаз навчання; використання мультимедійних засобів; розширення рецептивного навчання, досвід якого у мешканців України є, тому що фактично населення колишнього СРСР було і залишається двомовним; введення до змісту навчання рідної та першої іноземної мови загальних навичок та вмінь навчання, навчальних стратегій (*Lehren lernen*).

Зважаючи на нові вимоги, що висувуються до навчання іноземних мов, слід зосередитися на виконанні першочергових завдань, серед яких

розробка методики навчання другої, третьої та наступних іноземних мов з урахуванням досвіду вивчення рідної та першої іноземної мов; оптимізація підготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах багатомовності з диференціацією змісту навчання відповідно до сфери здійснення освітньої діяльності (шкільна освіта, початкова школа, раннє навчання, освіта дорослих тощо); розширення іншомовної підготовки фахівців немовного напрямку; інтенсифікація обмінів школярами, студентами та фахівцями; впровадження стажувань для викладачів; впровадження реальної багатомовності у освітніх структурах; розробка нових програм для раннього, білінгвального навчання мовам [1].

Іноземні мови, крім англійської, потребують реклами. Щоб мотивувати до вивчення інших іноземних мов, слід розпочинати курс іноземної не з англійської, а з інших мов, тих, які є мовами сусідів або присутні у регіоні як мова меншин, мова туристів, мова економічних контактів або контактів у освітній сфері. Вже на їх основі можна будувати вивчення англійської, хоча на практиці це не реалізовано ні в Німеччині, ні в Україні.

Через те, що більшість мешканців Європи виявляють бажання вивчати в першу чергу англійську, то як друга чи третя іноземна мова у школах ФРН пропонуються інші європейські та неєвропейські мови, тож в решті решт кожен після закінчення курсу навчання у школі, а тим більше у вищому навчальному закладі, має досвід вивчення трьох іноземних мов. Таким чином, вже сьогодні можна говорити про індивідуальну тримовність, яка у найближчому майбутньому стане визначальним фактором мовної ситуації у Європі. Індивідуальна три- та багатомовність є сьогодні звичним явищем на інших континентах, тож слід досліджувати природу багатомовності, її дидактику на прикладі тих країн, які вже мають багатий досвід у цій сфері, слід спеціально готувати експертів з питань багатомовності і орієнтувати майбутніх викладачів іноземної мови на роботу у полілінгвальних умовах. Диверсифікація мовної пропозиції не повинна виглядати як «війна з англійською», навпаки, прагнення населення до вивчення мов має вітатися.

Крім того, дослідники наголошують на тому, що сьогодні не йдеться про засвоєння декількох іноземних мов на одному рівні. Люди, що перебувають в умовах багатомовності, використовують різні мови у різних комунікативних ситуаціях, тож, у основу навчання має бути покладено прагматичний підхід і до вибору мови, і до тих аспектів, на яких має зосереджуватися увага. Достатнім буде оволодіння лише необхідними навичками (Teilkompetenzen) з кожної іноземної мови, де це необхідно – рецептивними, у інших випадках, можливо, продуктивними, де письмовими, де навичками усного мовлення або читання. Г.-Ю. Крумм зазначає: «Sprachenteiligkeit gilt für die individuelle Mehrsprachigkeit. Da wir für verschiedene Kommunikationsräume verschiedene Sprachen benutzen sollte es die Möglichkeit geben in verschiedenen Sprachen auch verschiedenes lernen unterschiedliche Akzente setzen können» [5].

Ще одне питання, яке хвилює науковців – «чистота мови» [4]. Англіцизми, які викликають нарікання у дослідників сучасних мов та у тих, хто

їх викладає, особливо тоді, коли мова йде про опрацювання сучасних автентичних текстів, текстів фахової спрямованості, де їх уникнути неможливо через термінологічні утворення. Г.-Ю. Крумм наголошує на тому, що живі мови віддзеркалюють процеси тісного контактування мов, тож будь-яка мова містить свідчення європейської історії переселення народів, їх взаємодії та взаємозбагачення. Тож, динамічна здатність мов засвоювати «чуже» сприятиме тому, що будь-яка іноземна мова за рахунок інтернаціоналізмів та запозичених слів для тих, хто її вивчає, поступово втрачатиме ознаки «чужої» [5].

Сприяти вивченню нових мов могла б зміна позиції щодо них. Якщо вивчення нової іноземної мов спрямовуватиметься не на витіснення вже відомих мов, а на усвідомлення того, що вже знайомі мови мають дуже багато спільного і у структурі, і у лексиці. Щоб зробити багатомовність дійсно корисною для вивчення іноземних мов, слід виявити спільності та відмінності між ними і використовувати при вивченні наступних іноземних мов цілеспрямовано ті елементи, що відомі з попередньо вивчених мов, від лексики, граматики, синтаксису, тобто системи мови в цілому до стратегій навчання. Саме в цьому міститься сутність розробленої Г. Нойнером та Б. Хуфайзен дидактики багатомовності (Tertiärdidaktik) [6].

Ще один шлях – занурення у споріднені мови, мови, що належать до однієї генеалогічної або типологічної групи. Так, наприклад, німецька мова може стати стартом до англійської, датської, голландської та інших, а французька – до італійської, іспанської чи португальської. Демонструвати спільності можна на матеріалі лексики та граматики, через порівняння текстів різними мовами (концепція EuroCom).

Викладене вище жодним чином не означає, що мови можуть викладатися хаотично, безсистемно, без заздалегідь складеного плану. Необхідно не тільки продумати які мови та у якій послідовності слід вводити у систему шкільної освіти, але й на якому ступені освіти, у якому обсязі. Ці дані мають бути внесені до навчальних планів і доведені до відома учнів та їх батьків. Вони мають бачити перспективу, необхідно, щоб пропонувалися комбінаторні можливості пропонованих мов, щоб був свідомий вибір. Елементи змісту навчання кожної мови теж мають бути узгодженими. Якщо явища граматики або лексичні одиниці наявні у декількох мовах, якщо стратегії навчання актуальні для всіх мов, то слід визначити, в межах якої дисципліни цей матеріал має викладатися, щоб запобігти повторам та марним витратам навчального часу [5].

Висновки і перспективи подальших наукових досліджень. Тож, у сфері іншомовного навчання системи освіти ФРН та України виявляють багато спільностей, а пропозиції їх вирішення теж актуальні для обох країн. Причини криються у інтеграційних процесах, у глобалізації усіх сфер суспільного життя, що позначається на ролі іноземних мов, на ставленні до їх вивчення та на тому, чого прагнуть досягти завдяки знанням іноземних мов особливо представники молодого покоління. Серед пропозицій на тлі змін у державній політиці щодо навчання іноземних мов на сьогодні актуальними є: запровадження раннього, білінгвального та інтегрованого

навчання іноземних мов; зміни у послідовності їх вивчення; розширення іншомовної пропозиції насамперед у системі шкільної освіти; розвиток мовної свідомості і мовної уваги; впровадження дидактики багатомовності та концептуальних засад вивчення споріднених мов; орієнтація на формування «часткових компетенцій» та навичок іншомовної рецепції. Варто зауважити, що все це можна втілити лише за умови докорінної зміни ставлення населення до різних іноземних мов, і подолання пріоритетного положення англійської як першої іноземної. Тож, механізми та інструменти вирішення проблем іншомовної підготовки становитимуть предмет подальших досліджень.

Список літератури

1. Бердичевский А. Л. Современные тенденции в обучении иностранному языку в Европе / А. Л. Бердичевский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gramota.ru/biblio/magazines/ryzr/rzr2002-02/28_371
2. Коваленко О. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / О. Коваленко // Іноземні мови у навчальних закладах. - К., 2003.- №1.- С.11-16.
3. Концепція мовної освіти в Україні : проект // Освіта України. – 2011. – 11 січ. (№ 1/2). – С. 6.
4. Gogolin I. Sprachen rein halten – eine Obsession / Gogolin I., Graap S., List G. Über Mehrsprachigkeit. - Tübingen: Stauffenburg, 1998. - S.71-96.
5. Krumm H.-J. Bleibt Deutsch eine (europäische) Begegnungssprache? / H.-J. Krumm [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://wwwwg.uni-klu.ac.at/ide/Krumm.pdf>
6. Neuner G. Mehrsprachigkeitskonzept und Tertiärsprachendidaktik / G.Neuner / B. Hufeisen, G.Neuner Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch.- Strasbourg: Europarat, 2003.- 249 S.- S. 13-34.

В статье рассматриваются предложения по приведению в соответствие системы иноязычного образования в ФРГ и в Украине с учетом интеграционных процессов в сфере образования, новых требований, связанных с языковой политикой и структурой общества и с учетом индивидуальных запросов населения. В центре внимания факторы воздействия на формирование иноязычного предложения в системе образования, ориентация на формирование частичных компетенций и особенности иноязычной подготовки в условиях многоязычия.

Иноязычное образование, языковое образование, второй язык, язык происхождения, многоязычие, частичная компетенция.

The article discusses proposals for alignment of foreign language education in Germany and Ukraine in view of the integration processes in the field of education, new requirements related to language policy and the structure of society and to the individual needs of the population. In the center of attention impacts on the formation of foreign language proposals in the education system, focus on the formation of partial competencies and characteristics of foreign language training in a multilingual context. Among the proposals against the background of changes in government policy on

language teaching are relevant today: introducing young, bilingual and integrated learning foreign languages, and changes in the sequence of their study, expanding foreign language deals primarily with the school system, the development of language awareness and language focus, the introduction didactics of multilingualism and conceptual basis of the study of related languages.

Foreign languages education, languages education, the second language, the native language, multilingualism, partial competencies.

УДК 004.65:347.184:332.158 (1-22)

БАЗИ ДАНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

М. Грицюк, магістр

Д. Ю. Касаткін, кандидат педагогічних наук, доцент

Статтю присвячено висвітленню інформаційно-довідникової системи, що має обслуговувати державних службовців та громадян, портал соціальної сфери, контакт-центри, що обробляють дзвінки громадян з питань соціальних послуг, комплекс систем «соціальна карта», що включає реєстр карток для процедур видачі, реєстрації і обслуговування карток, а також кошти міжвідомчого інформаційного обміну, що базуються на системі електронних адміністративних регламентів. Сьогодні стає необхідним створення розвиненої інформаційно-комунікативної інфраструктури соціальної сфери у сільській місцевості. Наявність інформаційно-аналітичних центрів у рамках різних структур, підрозділів соціальної сфери – це перший крок, наступний – створення міжвідомчої інформаційної бази даних нормативно-правових документів. Основна мета – інтеграція інформаційних ресурсів за рахунок створення сховищ, баз даних документованої інформації та отримання на їх основі аналітичних і зведених даних про хід реалізації соціальних програм в регіонах та сільській місцевості

Соціальна служба, бази даних, інформаційні технології, нормативні документи, інформаційно-довідникова система

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку цивілізації у світі і в Україні зокрема, відбувається формування інформаційного суспільства, яке передбачає проникнення технологічних механізмів й інформаційних систем у соціальне життя людини, зумовлюючи масове використання інформаційно - комунікаційних технологій (ІКТ) в соціальних сферах життя. Невідворотним наслідком є інформатизація соціальної роботи у сільській місцевості,